

A büntetőeljárás ésszerűsítése az eljárési formák egyszerűsítése útján

A büntető igazságszolgáltatást és a büntetőeljárást manapság néha túlzottan éles, gyakran teljesen téves és az általánosságok szintjén mozgó bírálatok érik. Hangsúlyozottan érvényes ez, ha az áldatlan állapot okainak felfedéséről és a helyzet javítására irányuló lehető intézkedések felméréséről van szó. Mégis meg kell azonban hagyni, a bírálatok sok helyénvaló megállapítást is tartalmaznak. Azokról a megállapításokról van szó, melyek szerint a büntető igazságszolgáltatás nem alkalmazkodott a mai társadalmi valósághoz, vagyis nem követi a társadalmi-gazdasági fejlődés folyamán végbemenő korszerű társadalmi folyamatokat és a társadalom viharos átalakulását. Az új társadalmi valóság közegében a múlt században az akkori bűnözéshez és korkövetelményekhez mért, lényegében rég elavult, elvetett politikai és szervezési eszméken alapuló büntetőeljárással ma már nem lehet kielégítő eredményeket elérni.¹

A büntető igazságszolgáltatás nem képes megfelelni sem a korszerű ember és társadalom elvárásainak, sem a korszerű feladatoknak. Nem biztosítja kielégítő mértékben és hatékonyan sem az állampolgárok jogait, sem a társadalmi érdekeket, különösen ami a társadalmi fejlődés gazdasági összetevőit illeti. A hagyományos büntetőeljárásról mindinkább bebizonyosodik, hogy nem eléggé hatékony és ésszerű, ezzel szemben a mai bűnözés elleni harc eszközeként felettébb lassú. Nem elégíti ki sem a terhelt elvárásait, akinek joga a gyors és ésszerű eljárás, sem a társadalmi közösségét, melynek biztos és hatékony eszközre van szüksége a bűnözés elleni küzdelemben.

Az elavult eljárás akadályozza a büntetés céljának és a büntetőjog alapvető funkcióinak megvalósulását. Az az ítélet, melyre sokat kell várni, általában célját tévesztett. Az eljárás annyira hosszadalmas és kevésbé hatékony, hogy számos ügy elévül még az ítélethozatal előtt. Mindez a büntetőeljárási intézmények és az eljárás egésze alapos reformjának igényét váltotta ki. A reform célja a büntető anyagi jog alkalmazására olyan eszközt kialakítani, mely megfelelné az emberi jogokról alkotott korszerű felfogásoknak is és összhangban

---

¹ Ilyen értelemben: *Vasiljević: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Beograd, 1981. 22.*

lenne az embernek az új társadalomban elfoglalt helyével továbbá a hatékony bűnüldözés iránti társadalmi igénnyel is.²

Az igazságszolgáltatás terén uralkodó áldatlan állapotok okait nemcsak a büntetőeljárás hiányosságaiban, hanem a társadalmi valóság egészében kell keresni. Az ilyen irányú vizsgálódásoknak azonban ki kell terjednie a büntetőeljárásra is, mert az a valóság részét képezi. A büntetőeljárással kapcsolatos nehézségek forrásait elsősorban nem az eljárási szabályokhoz és az eljárás menetéhez közvetlenül kapcsolódó körülményekben kell keresni, hanem más jogágazatokhoz (mindenekelőtt a büntetőeljárásban alkalmazott anyagi büntetőjoghoz)³ kapcsolódó, vagy teljes egészében a jogon kívülálló körülményekben, melyek más társadalmi struktúrákba gyökereznek, olyan társadalomban, amelyben még nem sikerült megoldani a fejlődés egyes jelentős kérdéseit s e tény megnehezíti a társadalom életét és az igazságszolgáltatás munkáját.⁴ A tényezők másik csoportja *belső* eredetű, magában az igazságszolgáltatásban gyökerezik. Egyesek ezek közül szervezési természetűek (az igazságszolgáltatási szervek felszereltsége, a káderek szakmai felkészültsége, a személyzet beosztása, a szervek száma és beosztása, a káderpolitika, a káderek szakmai továbbképzése, a fizetési rendszer, a bírói hatáskörök megoszlása, a

---

² Az ENSZ VII. bűnözésmegelőzési kongresszusának programja tartalmazza "A büntetőbíróóság folyamatai és fejlődési távlatai a korszerű világban" címszót. Erre a témára az európai szemináriumot Helsinkiben tartották meg 1984. május 31-június 3-a között. A szeminárium anyagát az Effective, Rational, and Human Criminal Justice/HEUNI Helsinki Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Helsinki, 1984, No. 3/c. kiadvány foglalja össze, melyre még néhányszor visszatérünk.

³ Az anyagi büntetőjog lehet könnyebben vagy nehezebben alkalmazható. Új inkriminációk folyamatos felvétele, a régiek, túlhaladottak megtartása mellett megnövelte a "keresletet" a büntetőjog alkalmazása iránt, és valósággal betemette a bíróságokat óriási számú ügygel. Ennél fogva a dekriminizáció és a büntetendő cselekmények bármilyen más módú csökkentése képes megállítani az elmaradt ügytárgyak halmozódását. E téren lehet tenni valamint, természetesen a legnagyobb fokú körültekintés mellett (érzékeny és radikális beavatkozásról van szó, melynek eredményeként az addigi bűncselekmény adminisztratív deliktummá esetleg megengedett magatartássá válik).

⁴ Pl. az ellenőrizetlen urbanizáció problémája, a szociális biztonság megoldatlan kérdései, az elidegenedés és munkanélküliség, az ifjúság kérdése, a fiatalkorú bűnözés visszaszorításának kudarca, a nemzetközi bűnözés nyomása, a felelősségérzet fokának csökkenése, az erkölcs krízise stb. Meg kell említeni számos más tényezőt is, melyek kihatnak az igazságszolgáltatás működésére: a közvélemény viszonyulása az igazságszolgáltatáshoz, a politika és az igazságszolgáltatás viszonya, a bírák és bíróságok függetlensége, melyek feltételei az igazságszolgáltatáson kívül teremthetnek meg stb. A jog és az igazságszolgáltatás teljesen alkalmatlan azon problémák megoldására, melyeket az említett jelenségek váltanak ki. A megoldást máshol kell keresni. Nagy hiba volna megoldásukat a jog és az igazságszolgáltatás eszközeivel megkísérelni, utána pedig az ilyen jelenségek elleni harc kudarcait a jog és az igazságszolgáltatás számlájára írni. A tényezők ezen csoportja tekintetében, lásd különösen *Kobe, P.: Ustavnost in zakonitost ter organi pravosudja, Pravník, 1972. 119-126. p.*

polgárok részvétele az igazságszolgáltatásban, a bíróság számbeli összetétele stb.), mások pedig magának az eljárásnak a rendezéséből fakadnak, amelyben az igazságszolgáltatás folyik. Semmi kétség, hogy ezek a tényezők és okok egymást átfedik, és közös eredőjük növeli a hatékonyság fokát.

A következőkben a számos tényező közül csak egyre irányítjuk figyelmünket: a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának és lassúságának azon okaira, melyek magában a büntetőeljárásban rejlenek. Meg kell azonban jegyezni, hogy az okok ezen csoportjában valójában számos és különféle, sokszor egészen jelentéktelennek tűnő, néha teljes egészében eljárási-technikai természetű tényező sorolható. Mindre természetesen nem térhetünk ki, úgy, hogy szűkítve témánkat a továbbiakban csak azokkal a tényezőkkel foglalkozunk, melyek a büntetőeljárás összetettségéből erednek.

Az eljárási szabályok szemszögéből nézve hosszadalmas eljárás egyik fő oka az eljárási szabályok túlzott összetettségében és differenciáltságában van.

A büntetőeljárás hosszú történelmi fejlődése során idővel mind összetettebbé és különféle jogi garanciákban gazdagabbá vált. Az eljárás összetettségének növekedését elsősorban a mind összetettebb bűncselekmények megjelenése igényelte, valamint az ember és a társadalom viszonyát taglaló eszmék fejlődése. Ezt, az egyes bűncselekmény-fajták tekintetében nélkülözhetetlen, összetett eljárást kezdtek alkalmazni olyan esetekben is, melyek egyszerűségük folytán ezt nem igényelték. Így váltak az eljárási szabályok teljesen azonossá a bűncselekmények óriási száma tekintetében, melyek között egyes esetekben igen kevés vagy semennyi közös vonást sem lehetett felfedezni. E szabályok azonosak majd minden bűncselekmény-nem és egyazon bűncselekmény-nem különféle módozatai tekintetében (azonosak az élet és testi épség elleni bűncselekmények tekintetében éppúgy, mint a gazdaság elleni vagy a magán- illetve társadalmi tulajdon elleni, vagy a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények esetében stb.). Az eljárás azonos, tekintet nélkül arra, hogy mi a vád tárgya: emberölés, súlyos testi sértés, a közlekedésbiztonság veszélyeztetése, üzleti titok felfedése, csődeljárás előidézése, kerítés, sikkasztás, csalás vagy káros szerződés megkötése. Az eljárás azonos, tekintet nélkül az ügy összetettségére. Ezen összetett eljárás alternatívája ma csak az ún. rövidített eljárás, melynek megalkotásában a fő szempont a bűncselekmény absztraktnan megállapított büntetési tétele, míg a bűncselekmény és az elkövető egyéb, sokszor lényegesebb vonásai háttérbe szorulnak.⁵ Még ha figyelembe is vesszük, hogy az általános eljárásból kiváltak a fiatalok ügyei, akkor is arra a megállapításra kell jutni, hogy ma igen kicsi a választási lehetőség az ügyek természetéhez idomuló eljárások tekintetében. A nem egyforma esetekre egyformán alkalmazott eljárás kimutatta ésszerűtlenségét, célszerűtlenségét és hatékonyságát. A hagyományos büntetőeljárás alapvető hiányossága: nem tartalmaz több alternatívát.

---

⁵ Így fordulhat elő, hogy rövidített eljárásba kerülnek a bizonyítás szempontjából igen összetett ügyek, a teljes eljárásba pedig egyszerű esetek.

Ez a helyzet jóval több külön eljárás kialakításának igényéhez vezetett, melyek összetettsége az ügytárgyak természetéhez idomulna.⁶ Ahogyan a büntetés sincsen mereven előre rögzítve, hanem a konkrét eset körülményeitől függ, úgy a büntetőeljárásnak is alkalmazkodnia kell az eljárás tárgyát képező ügyhöz. A mai általános modell – de a rövidített eljárás – keretei között is lehetőség nyílik nagyobb számú különféle eljárási modell kialakítására, melyek jobban alkalmazkodnának az eljárás tárgyát képező ügyhöz. Így létrehozható lenne egy megfelelőbb, gyorsabb és hatékonyabb eljárás. Így ugyanis lehetővé válna nemcsak a különféle eljárási intézmények új arculatának kialakítása, hanem az eljárás teljesen új felépítése is, a különböző fázisokat és stádiumokat illetően, továbbá az egyes eljárási alapelvektől való radikálisabb eltérés.⁷

Az effajta javaslatok lényege tehát a bűncselekmények osztályozása és különböző eljárási formákba való besorolása. Ezek a formák eltérnének az általános és teljes büntetőeljárástól, összetettségük és a szabályszerű ítélkezés garanciáinak mennyiségét tekintve. Az általános eljárási formát, mely felöleli a vizsgálatot, vád alá helyezést, a főtárgyalás előkészítését és magát a főtárgyalást, a legösszetettebb esetek számára kellene fenntartani, ahol a terhelt helyzete a legsúlyosabb, az igazság megállapítása pedig a legnehezebb az elkövetett cselekmény természete és körülményei miatt. Az eljárásnak ezt az általános modelljét más, rugalmasabb és egyszerűbb eljárási modellek kísérnék, melyek alkalmasabbak lennének a kevésbé összetett ügyek intézésére összetett procedúra nélkül. Ha ezen kívül fennállna még az egyszerűsített eljárási formákból a teljes eljárásra való áttérés lehetősége is, amennyiben erre szükség mutatkozna, úgy tűnik, hogy az ilyen egyszerűsített eljárási formák nem okozhatnak kárt.

Azon kívül, amit e téren már megtettünk (a rövidített eljárás bevezetése egyes esetek tekintetében) az eljárás további egyszerűsítésére valóban nagy lehetőségek nyílnak.⁸ Megállapíthatjuk azonban, hogy e téren még nem születtek kielégítő eredmények sem nálunk, sem külföldön, így az eljárási szervek rendelkezésére igen korlátozott számú eljárási modell áll. Az eljárás egyszerűsítésével vagy teljes mellőzésével; egyesbíró intézményének bevezetésével; vagyoni jogi igény támasztásának kizárásával; egyes eljárási alapelvek korlátozásával; a fellebbezési jog korlátozásával; meghatározott eljárási

---

⁶ L. Grevi, V. Il problema della lentezza dei procedimenti: cause, rimedi e prospettive di riforma, "La giustizia penale" X/1981., 583. p.; valamint H. Luther: Rationality through Alternatives: Simplified Procedure and Division, "Effective" 194. p. A Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület hamburgi kongresszusán (1979-ben) hozott határozataiban külön kiemelt helyet foglalt el az az utasítás, mely szerint, "a különböző súlyú ügyekre tekintettel létre kell hozni differenciált eljárási típusokat."

⁷ Mint pl. a jugoszláv fiatakorúakkal szembeni eljárásban, ahol megtalálhatók a nyomozóelvély eljárás egyes nyomai. Hasonló a helyzet az olasz pretori eljárással, a bírói és vádlói funkcióknak a pretor személyében való egyesítése miatt, ami minden fenntartás mellett mégis biztosítja ezen eljárás hatékonyságát és gyorsaságát.

⁸ Az e téren szerzett külföldi tapasztalatok kritikai kiértékelése igen hasznos lenne.

intézmények átalakításával; a főtárgyalás átalakításával vagy teljes mellőzésével stb. Minden eddig felmerült ötlet taglalásába nem bocsátkozhatunk, de kitérünk néhányra a legújabbak közül.

Az eljárás egyszerűsítését legújabban attól az elképzeléstől is várják, miszerint meg kell gátolni, hogy minden megkezdett eljárás eljusson a főtárgyalásig. E célból olyan eljárási mechanizmust kellene kidolgozni, mely lehetővé tenné az eljárás végleges befejezését még a főtárgyalást megelőző szakaszok egyikében.⁹ Nem nehéz ugyanis elképzelni, hogy a bíróság igen nehezen szabadítható meg a fölösleges és szükségtelen munkától, ha minden egyes megkezdett eljárás eljut a vádelvű eljárási modell alapján felállított főtárgyalásra.¹⁰ Elképzelhető, hogy a főtárgyalás előkészítésének fázisa a vádirat jogerőre emelkedése után egyes esetekben nem a főtárgyalás kitűzésével, hanem a vádlott bűnösségét megállapító határozattal végződné (ezzel a bíróság pénzbüntetést vagy meghatározott időtartamot meg nem haladó börtönbüntetést vagy felfüggesztett ítéletet mondana ki). Ilyen határozat meghozatalát talán rá lehetne bízni a vizsgálóbíróra is, ahhoz a feltételhez kötve, hogy a határozathozatal idején a vádnak fenn kell állnia.¹¹ Ilyen előrehozott ítélettel már a mai eljárásban is találkozunk a vizsgálat folyamán, de az csak felmentő lehet, bűnösséget megállapító nem. A jugoszláv Be. 171. szakasz 1. bek. 1., 2. és 4. pontjára támaszkodó vizsgálatot megszüntető végzés lényegében megfelelő felmentő ítéletnek.

A büntetőeljárás alapvető célja az igazság megállapítása. El kell ismerni, a legmegfelelőbb időpont erre nézve jóval a főtárgyalás előttre esik.

A rendőrség vagy a vizsgálóbíró megállapításainak sokszor nagyobb valószínűsége van, mint a későbbiek folyamán a tárgyalóteremben összegyűjtött anyagnak.¹² Ez a körülmény igényt támaszt az egyes igazságszolgáltatási szervek közötti nagyobb együttműködés iránt, s igazolja az érdemi döntés előrehozatalát

---

⁹ *Grevi* arról beszél, hogy "meg kell ritkítani a már megkezdett eljárásokat" (La giustizia penale, 596. p.)

¹⁰ Ma sokszor nem fejeződnek be a vizsgálat folyamán azok az ügyek sem, melyeknek a törvény értelmében be kellene fejeződni. A felelősségvállalást kerülvé az ügyész és az eljárási szervek néha olyan ügyet is főtárgyalásra visznek, ahol szemmel láthatóan nincs helye az üldözésnek, remélve, hogy felmentő ítélet kimondásával a bíróság vállalja magára a felelősséget. A felelősség áthárítása ilyen esetekben tovább gyűrűzik, s az elsőfokú bíróságok igyekeznek a felelősséget áthárítani a másodfokúakra. Jugoszláviában a közelmúltban egyes politikai bűncselekmények miatt folyt perekben ez a jelenség volt megfigyelhető.

¹¹ Ebben lenne az amerikai "plea bargaining" intézményéhez viszonyítva az eltérés. Ez ugyanis feltételezi a vád és a védelem közötti egyezséget a váddal kapcsolatban, amely a megállapított tényálláshoz képest enyhébbé lesz, ha a terhelt beismeri bűnösségét, és ez alapján a bíróság kimondja az ítéletet. Amerikában a büntetés kimondásával végződő eljárások 90%-a véget ér még a főtárgyalás előtt a "plea of guilty" mechanizmusa révén. Csak így maradhatott fenn a megmaradt 10% tekintetében a vádelvű eljárás. (*Grevi*: 600. p.)

¹² Ez persze csak akkor érvényes, ha feltesszük, a rendőrség és a vizsgálóbíró képesek megállapítani az igazságot, és hajlandók is tárgyilagos megállapítására.

egy esetben az eljárás lehető legkorábbi pillanatában. Magától értetődő, hogy az eljárást nem szabadna így rövidíteni, ha az a döntéshozatal minőségének rovására menne, vagy pedig elhamarkodott prejudiciumot jelentene a terhelt kárára. Arról viszont nem szabad megfeledkezni, hogy a gyakorlatban tömegével fordulnak elő esetek, melyeknél a kezdettől fogva ismertek a döntéshozatal szempontjából lényeges körülmények, vagy pedig az eljárás folytatása a határozathozatal szempontjából semmi lényegesen újat nem hoz. Sőt, mit több, az eljárás folytatása csökkentheti a jó ítélet meghozatalának esélyeit. Ilyenkor a főtárgyalás csupán formalitás, teljesen szükségtelen, és mint ilyen, minden káros következmény nélkül mellőzhető lenne. Ezekben az eljárásokban a főtárgyalás gyakran a vizsgálat folyamán foganatosított eljárási cselekmények rutinos megismétlésévé fokozódik le.

A főtárgyalás mellőzésének ötlete nem is olyan nagyon új és idegen a jugoszláv büntetőeljárás jogban. Ugyanis ez az elképzelés már bizonyos módon meg is valósult az ún. gazdasági vétségek rövidített eljárásában. Az egyesbíró a vádló indítványára és egyéb más feltételek fennforgása esetén, végzést hozhat a gazdasági vétségről "főtárgyalás elrendelése nélkül is". (A gazdasági vétségekről szóló törvény 135. szakasza.) Ezt a határozatot a főtárgyalás előkészítése folyamán lehet meghozni. A terheltet egyetértése nem szükséges, de a terhelt jogi személy képviselőjét előzőleg meg kell hallgatni, a felelős személyt pedig kihallgatni. A bíró döntéshozatalakor rendelkezik a terhelt által védelmükre felhozott anyaggal, a bűnügyi feljelentéssel és a mellékelt bizonyító anyaggal esetleg, ha foganatosításukra sor került, az egyes vizsgálati cselekmények eredményeivel is (teljes vizsgálat ebben az eljárásban nincs). A határozathozatalt kétszeresen is feltételezi az eset súlyossága: a gazdasági vétségekre előírt maximális büntetés (számításba jönnek az egyesbíró hatáskörébe tartozó deliktumok, vagyis azok, amelyek esetében a jogi személyre kiróható pénzbüntetés nem haladja meg az 500.000 dinárt), továbbá az ilyen eljárásban kiróható legnagyobb büntetés (a terhelt jogi személy tekintetében legfeljebb 300.000 dinár, a terhelt felelős személy esetében pedig 30.000 dinár). Ebben az eljárásban nem lehet kiszabni minden védőintézkedést sem, a vagyoni jogi igényről is csak akkor lehet dönteni, ha nem haladja meg a 10.000 dinárt. A meghozott végzés ellen lehet fellebbezni, ha pedig a másodfokú bíróság a határozatot hatályon kívül helyezi, el kell rendelnie a rendes eljárás lefolytatását.¹³

Hasonló lehetőség áll fenn a jugoszláv szabálysértési jogban is. A felnőttkorú vádlottra pénzbüntetést kirovó határozatot meg lehet hozni az ún. rövidített szabálysértési eljárásban is (Vajdaság szabálysértésekről szóló törvényének 212. szakasza). Az ilyen határozat meghozatalának feltételei közé tartozik, hogy az eljárás kezdeményezésére jogosult szerv saját közvetlen

---

¹³ 1985-ig másként volt: a végzés ellen fellebbezésnek nem volt helye, de a terheltnek joga volt kifogással élni, ami magával vonta a határozat hatályon kívül helyezését és a rendes eljárás lefolytatását. Erről bővebben lásd *Osnovi prava o privrednim prestupima c. tankönyvünket* (O. Perić és S. Pihler közreműködésével), Beograd, 1982. 192. p.

észlelése, vagy hivatalos dokumentáció vagy hivatalos nyilvántartások alapján kiállított okirat alapján kezdeményezte az eljárást, vagy ha a benyújtott indítvány, a mellékelt bizonyító anyag és más bizonyítékok alapján indokoltan állapítható meg, hogy a terhelt elkövette a szabálysértést. Ilyen eljárás alá csak a pénzbüntetéssel fenyegetett szabálysértések vonhatók vagy a pénzbüntetéssel és börtönnel alternatívan fenyegetettek, ha a bíró úgy találja, pénzbüntetést kell kiszabni. A terhelt bizonyos összeget meg nem haladó pénzbüntetéssel sújtható. Védőintézkedést nem lehet kiszabni (kivéve a gépjárművezetéstől eltiltást), sem pedig kártérítési igényről dönteni. A határozatot a "terhelt idézése és kihallgatása nélkül" lehet meghozni, tehát védelmének bármiféle kifejtése nélkül. A terhelt a határozat ellen kifogással élhet, úgyszintén az eljárást indítványozó szerv. Ez magával vonja a rendes szabálysértési eljárás lefolytatását. A rendes eljárásban hozott határozat nem lehet a terhelt számára kedvezőlenebb az ő kifogása által hatályon kívül helyezett korábbi határozatnál (Vajdaság szabálysértési törvényének 213. szakasza).

A legfontosabb kérdés: melyek a büntetőeljárás ilyen és hasonló egyszerűsítésének általános feltételei? Mindenesetre törvénnyel kell előírni őket. Teljesen egyértelmű, hogy az eljárások egy bizonyos hányadát mindennemű gyorsítási intézkedés ellenére sem lehet majd lerövidíteni, és hogy a főtárgyalás mellőzése számos esetben éppenséggel veszélyes lehet. Az egyszerűbb eljárási forma alkalmazásának lehetősége nem forog fenn minden, hanem csak bizonyos számú ügy esetében. Ez utóbbiakat viszont bölcsen kell kiválasztani. Nem szabad ezáltal megkérdőjelezni a szociális stabilitást és az igazságosságot, biztosítani kell a személyi jogokat, biztosítani kell a törvény előtti egyenlőség és a humanizmus elveivel való összhangot. Ezek a tételek kell, hogy legyenek az első és legáltalánosabb kiválasztási mércék. Az alternatív eljárás sem maradhat jó ítélezést szavatoló garanciák nélkül. Ez az eljárás nem lehet a terhelt vagy a sértett kárára, és nem lehet oly mértékben egyszerűsíteni, hogy az az igazság megállapításának rovására menne. Az eljárást úgy is lehet egyszerűsíteni, hogy ezáltal a terhelt legitim jogai ne szenvedjenek csorbát. Az eljárási formák differenciája nem jogi nihilizmust jelent, hanem objektív összefüggés létrehozását az eljárás formája és az eljárás tárgyává vált eset jellegzetességei, összetettsége és más tulajdonságai között. Az ésszerűbb és egyszerűbb eljárás önmagában véve nem ellenkezik a büntető igazságszolgáltatás demokratikus elveivel.¹⁴ Sőt, az ilyen eljárás inkább van összhangban ezekkel az elvekkel, mint a lassú és ésszerűtlen eljárás. Ilyen értelemben az alternatív intézkedések alkalmazása, különösen a szokványos procedúra felváltása és egyszerűsítése nem öncélú, hanem más célokat szolgál.¹⁵ Az alternatív eljárások igazolása a büntető igazságszolgáltatás ésszerűsítésében rejlik, nem pedig a bíróság tehermentesítésében. Még akkor is, ha a bíróságok túlterheltsége már ténylegesen veszélyezteti az igazságszolgáltatást, az alternatív eljárások

---

¹⁴ P.F. *Paskevics*: *Processzualnij zakon i effektivnoszt ugolovnogo szudoproizvodstva*, Moszkva, 1985.

¹⁵ Minthogy az eljárás bármilyen módú gyorsítása sem lehet öncélú.

alkalmazása más mércéken kell, hogy alapuljon. Az egyszerűsített eljárásnak feltétlenül biztosítania kell a terhelt védekezési jogát, valamint a törvényesség szavatolásához szükséges többi garanciát. Az ilyen eljárás csupán azon formalitások és garanciák megtartása alól mentesíti a bíróságot, melyek nem feltétlenül szükségesek és senkit nem szolgálnak. Hogy ez megvalósuljon, az egyszerűsített eljárás alkalmazásának függnie kell az eljárás alá vont eset jelentőségétől és természetétől, ténybeli összetettségétől, a törvénnyel előírt büntetés mértékétől¹⁶ a rendelkezésre álló bizonyítékok elégséges voltától, a felek egyetértésétől, a terhelt beismerésétől, készségétől, hogy az okozott kárt megtérítse, az ilyen eljárásban kiszabható büntetés nemétől és mértékétől stb. Ezeket a mércéket különböző módon lehet kombinálni.

Más kérdés a kevésbé összetett eljárás kiválasztásának módja. Ezt különbözőképpen lehetne megoldani. Mindenekelőtt, meg kell különböztetni az önkéntes és kötelező alternatívákat, melyeket kombinálni is lehet. A kritériumokat előre törvénynek kell meghatároznia (ekkor választási lehetőség az eljárási nemek között nem lenne), vagy a választást át lehet engedni a feleknek illetve a bíróságnak, a konkrét esetet figyelembe véve (ekkor a kevésbé összetett eljárás csak egy lehetőség lenne, igénybevétele döntés kérdése). Az a kérdés tehát, vajon a leegyszerűsített eljárás igénybevétele automatikus következne-e be a törvény erejénél fogva, vagy pedig csak egy lehetőség lenne, mely a felek illetve a bíróság döntésétől függne, az eset körülményeire való figyelemmel. Az első megoldás lényege, hogy az egyszerűsített eljárás alkalmazását a törvény rendeli el. Az alkalmazás tekintetében szóba jövő bűncselekmények körét pedig felsorolással, a maximális büntetési tétel vagy az eset valamilyen más jellegzetessége alapján vonja meg. E megoldás komoly hátránya, hogy csak egy vagy néhány formális kritériumot vesz figyelembe. Ennek következtében előfordulhat olyan eset, hogy egyforma eljárás alá kell vonni egymástól nagyon különböző eseteket. Ez a megoldás részben emlékeztet a rövidített eljárásban elintézendő ügyek kiválasztási módjára. Megjegyzendő, hogy ez a mérce a súlyosabb bűncselekmények tekintetében túl merev lenne, mert a kevesebb garanciával ellátott eljárásra kötelezne, tekintet nélkül a konkrét helyzetre és a felek álláspontjára. A társadalomra kisebb fokban veszélyes bűncselekményektől eltekintve, súlyosabb bűncselekmények esetében sokkal nehezebb lenne megindokolni a terheltet eltérő eljárásjogi helyzetét, mely kizárólag a törvény absztrakt rendelkezéseire támaszkodik, s nem veszi figyelembe az ő álláspontjukat. Ezért megfelelőbbnek látszik, a választást átengedni a felek illetve a bíróság mérlegelésének. Eközben nem szabad szem elől téveszteni, hogy az egyszerűsített eljárás egyben az egyes hagyományos eljárásra jellemző garanciákról való lemondást is jelenti. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a

---

¹⁶ Ha főtárgyalás mellőzésének ötletét kivetítjük a már így is rövidített eljárás (vizsgálat nincs) alá tartozó kisebb jelentőségű ügyekre, akkor az ítéletet a bűnügyi feljelentés alapján hoznák meg egyfajta fizetési meghagyás kibocsátásának eljárásban, vagyis bármiféle eljárás nélkül, a terhelt azon joga mellett, hogy kérheti a rendes eljárást és fellebbezéssel élhet a kiszabott büntetés ellen. Ilyen eljárások már vannak (pl. az "il giudizio per decreto").

mai eljárás a törvényesség és a hivatalbóliség elvén alapszik. Ezért az ilyen egyszerűsített eljárás kiválasztása egyrészt nehezen képzelhető el a terhelt egyetértése nélkül, másrészt elkerülhetetlennek látszik, hogy az ügyésztől eredjen a kezdeményezés, mert inkább ez lenne összhangban a bűnüldözés kötelező voltával. Mindebből következik, hogy a külön eljárás alkalmazásáról a feleknek meg kellene állapodnia. Kevésbé fontos, vajon az ügyész a terhelt egyetértése előtt vagy után foglal állást. Az a fontos, hogy a bíró rendelkezzen az ügyész indítványával és a terhelt egyetértésével.¹⁷ További feltétel lehetne, hogy a terhelt egyetértését mindig védője segítsége mellett vagy jóváhagyásával adja. Így nem lehet kétséges, a terhelt tudatában van a teljes eljárás által nyújtotta garanciákról való lemondásának következményeivel. Az utolsó szó joga a bírót illetné meg. Neki jogában állna a felek megállapodását figyelmen kívül hagyni, ha a teljes eljárást feltétlenül szükségesnek tartaná.

Egyes esetekben az egyszerűsített eljárás más feltételekhez is köthető, pl. ha a terhelt már a vizsgálat folyamán beismeri bűnösségét. Ekkor az egyszerűsített eljárás lehető lenne a felek megállapodása nélkül is. Ilyen esetben sem a vádló, sem a vádlott nem ellenezhetné az egyszerűsített eljárást. A döntés joga az előzetes eljárást vezető bírót illetné meg.

Az egyszerűsített eljárás szerkezete természetesen tovább taglalható és kiegészíthető alkalmazásának külön feltételeivel. Mindezek a hagyományos eljárástól eltérő módon rendezett eljárást eredményeznének, a hagyományos elvek jelentős megváltoztatása és hatályuk korlátozása mellett, mikor alkalmazásuk hasznot nem hozna, hanem csak akadályozná és lassítaná az eljárás menetét. Az ilyen eljárásban néha elmaradna a vizsgálat, néha a főtárgyalás, néha pedig mindkettő. Feltételként szabható, hogy az ilyen eljárásban kiszabható büntetés nem haladhat meg bizonyos határokat, legalább azokban az esetekben, amikor az egyszerűsített eljáráshoz nem szükséges a terhelt egyetértése. Ügyelni kell, hogy ne legyenek túl merevek a feltételek, ha a gyakorlatban valóban működő alternatív eljárás megalkotása a cél. Ha ugyanis valamely jogintézmény alkalmazása számos merev feltételhez kötődik, gyakran előfordul, hogy egyidejű kielégítésük igen nehéz, és emiatt ezek az intézmények már megalkotásuktól kezdve nem élnek. Másszóval, a döntést a felek ilyen irányú kérelméről legjobb lenne átengedni a bíró óvatos mérlegelésének.

Ha az egyszerűsített eljárás a terhelt egyetértésétől függ, létre kellene hozni egy ösztönző mechanizmust, mely arra serkentené, hogy egyetértsen az egyszerűsített eljárás alkalmazásával. Bizonyos jutalmat kellene kilátásba helyezni a terhelt számára, aki lemond a teljes eljárás nyújtotta garanciákról, és lehetővé teszi az eljárás gyors befejezését. Javaslatok hangzanak el, hogy a terhelt számára ex lege biztosítani kellene különféle jelentős előnyöket, pl. a

---

¹⁷ A mondottak azt jelentik, hogy a terheltnek és a vádlónak meg kellene egyezni a külön eljárás alkalmazásáról. Ez egy kicsit alkudozásra hasonlít; ami nincs éppen összhangban a közvád elveivel, de nem túl szokatlan a korszerű eljárásban (a vizsgálat mellőzéséhez a teljes eljárásban az 1953-as jugoszláv Be. 149. szakasza 2. bekezdése értelmében szükség volt a terhelt egyetértésére).

büntetés bizonyos mérvű enyhítését.¹⁸ Az enyhítésnek jelentősnek és előre rögzítettnek kell lennie, ha a terhelt együttműködését kívánja ösztönözni. Bár első pillanatra úgy tűnik, az ilyen enyhítés idegen az igazságszolgáltatás logikájától, mégsem lehetne állítani, hogy ellenkezik végcéljával. Egy távoli, bizonytalan, de szigorú büntetés helyére enyhébb, de biztosabban és gyorsabban alkalmazható büntetés kerülne.¹⁹ A lassú eljárás egyébként is megfosztja a jövődöbeli ítéletet aktualitásától, ezzel pedig a benne foglalt büntetést is enyhébbé teszi. Ezt az enyhítést *rögtön* meg lehetne adni az eljárás gyorsításának érdekében. Az ilyen kompenzáció bizonyos előnyökkel járna az általános és különös prevenció szempontjából is. Éppen ezért az enyhébb büntetések egyáltalán nem lennének értelmetlenek, ha kiszabásuk feltétele a gyorsabb eljárás kiválasztása lenne.

A büntetés bizonyos mérvű enyhítése nem lenne összeegyeztethetetlen a mai büntetéskiszabás logikájával, amennyiben az egyszerűsített eljárással való egyetértést (mely legtöbbször a beismerésen alapulna) enyhítő körülményként ismernénk el. Nincs probléma, ha az eljárás egyébként is a lehető legenyhébb szankció kimondásával érne véget (bírói megrovással, felfüggesztett ítélettel, minimális pénzbüntetéssel vagy börtönbüntetéssel). A terhelt külön ösztönzés nélkül is a gyors eljárást választaná, ha enyhe szankciót vár, mert ilyen esetekben maga a hosszadalmas eljárás több kellemetlenséget okoz a kiszabott büntetésnél.

A terhelt rövidebb eljárással való egyetértésének ösztönzése céljából kedvezményeket lehetne kilátásba helyezni a végrehajtási eljárás során is (a feltételes szabadságra bocsátás határidejének előbbre hozatala a többi esethez képest, gyakoribb látogatások, hosszabb eltávozási idő stb.), abból a megfontolásból kiindulva, hogy a büntetés elfogadása egyszerűsített eljárás útján már önmagába véve is jó alapot képez alkalmazása szempontjából.

Összegezve, csak azt szeretnénk kiemelni, hogy valóban irreális és túl ambíciózus lenne elvárni, hogy még hosszú időn át, ilyen óriási mennyiségű bűneset felett a bíróságok a teljes eljárás összetett szabályainak megtartásával (melyben többek között minden ítéletet komplikált főtárgyalásnak kell megelőznie) ítélkezzen. Különösen akkor, ha figyelembe vesszük: ez az eljárás mind összetettebbé válik, a bűncselekmények és az előző évekből visszamaradt ügytárgyak tömege pedig évről-évre nő. A mai teljes eljárás mind nehezebb és hosszabb lesz, és mind kevésbé megfelelő számos eset szempontjából, hacsak nem a befejezetlen bírósági ügytárgyak további halmozásának árán. A mostani teljes eljárást csak bizonyos számú legösszetettebb eset számára kell fenntartani. A többi számára sokkal egyszerűbb eljárásokat kell biztosítani, amelyek rendezése szempontjából néhány lényeges mozzanatot megkíséreltünk nagyvonalakban felvázolni. Több képzelőerővel és bátorsággal, figyelembe véve a gyakorlati tapasztalatokat, már ma differenciált eljárásokat lehetne alkotni,

---

¹⁸ L. Grevi: 601. p.

¹⁹ Még a Montesquieu által felállított szabály szerint nem a szigorú, hanem az elkerülhetetlen büntetésekben van a lényeg.

melyek enyhíthetnék a mostani eljárás immár dramatikus lassúságát és hatékonyságát.

MOMČILO GRUBAČ

RATIONALISIERUNG DES STRAFVERFAHRENS MITTELS

VEREINFACHUNG DER PROZESSFORMEN

(Zusammenfassung)

Der Verfasser geht von der Behauptung aus, dass sich die traditionelle Strafrechtspflege und Strafprozess in vielen Fällen als wenig rationelle und ungeeignete Mittel im Kampf gegen die heutige Kriminalität erwiesen haben. Sie entsprechen nicht im genügendem Masse den Interessen des Einzelnen, wie auch den Erwartungen der Masse den Interessen des Einzelnen, wie auch den Erwartungen der Gesellschaft. Der Autor beschränkt sich in dieser Arbeit nur auf die Ursachen die im Strafverfahren selbst liegen aber da er konstatiert dass sich auch in dieser Gruppe eine grosse Zahl von Faktoren befindet, beschränkt er seine Untersuchung nur auf die Ursachen die der Kompliziertheit der Strafprozedur entspringen.

Das Strafverfahren ist mit der Zeit immer komplizierter geworden. Zu diesem komplizierten Verfahren hat man heute wenige Alternativen die eingeführt wurden hauptsächlich mit Rücksicht auf das Mass der Strafe, abstrakt vorgeschriebene im Gesetz für die gegebene Straftat, und nicht mit Rücksicht auf andere, oft wichtigere Merkmale der Straftat und des Straftäters. Die komplizierte Prozedur, gleich angewandt auf ungleiche Fälle, erweist sich als unrationell und ineffektiv. Der Hauptmangel des traditionellen Strafverfahrens liegt darin dass es nicht mehr Alternativen bietet.

Der Autor spricht weiter von den Möglichkeiten der Einführung verschiedener Arten von Prozessformen, Das gäbe ein entzprechenderes, schnelleres und effektiveres Verfahren, weil es nicht nur eine andere Regelung der einzelnen Prozessinstitutionen ermöglichen würde, sondern auch eine völlig andere Organisation in Betracht auf die Phasen und Stadien des Verfahrens wie auc eine radikalere Abweichung von den einzelnen Prinzipien des traditionellen Prozesses. Die allgemeine Prozessform (reserviert für die schwersten Fälle) müsste gefolgt werden von einer grosseren Zahl anderer, elastischer und einfacherer Modelle, besser geeigneter für Prozesse von Fällen die ihre Natur

nach nicht delik特 sind und über die ohne irgendwelche Gefahr gerichtet werden kann ohne die Anwendung der komplizierten Prozedur. Die Vereinfachung des Verfahrens kann nach Meinung des Autors, auf verschiedene Weisen erreicht werden. Der Autor behandelt ausführlicher die Idee von dem Weglass der Hauptverhandlung und führt die Gründe auf die dazu führen könnten, besonders hervorhebend dass jede Rationalisierung des Strafverfahrens immer so durchgeführt werden muss, dass die Prozesslage und -rechte des Beschuldigten und anderer Teilnehmer des Verfahrens nicht in Frage gestellt werden. Der Autor ist der Meinung dass es möglich ist das Verfahren in einigen Fällen zu vereinfachen, ohne die legitimen Rechte seiner Teilnehmer in Frage zu stellen.